

Rzeczpospolita uczonych. Powstanie studiów ukraińskich i polsko-ukraiński dialog historyków w Stanach Zjednoczonych, 1939–1991

Streszczenie

Książka jest szczegółowym studium polsko-ukraińskiego dialogu akademickiego, podjętego przez uczonych emigracyjnych na terenie Stanów Zjednoczonych w latach 1939–1991. W tym okresie Zachód, zwłaszcza USA, pod wpływem konfliktu z ZSRS i ograniczeń zimnowojennej polityki, długo traktował Europę Środkowo-Wschodnią, w tym Ukrainę, jedynie jako część sowieckiego bloku. Przeświadczenie o nierozdzielnym związku Ukrainy z Rosją skutkowało marginalizacją ukraińskiej historii i tożsamości. Na skutek tych rusocentrycznych stereotypów Ukraina była postrzegana nie jako odrębny naród, lecz jako peryferyjna część Imperium Rosyjskiego. Książka pokazuje, jak emigracyjni polscy i ukraińscy intelektualiści starali się przezwyciężyć te ograniczenia, przenikając do zachodnich środowisk akademickich i podejmując działania na rzecz rewizji tych uproszczonych wyobrażeń.

Kluczowym bohaterem książki jest wspólnota intelektualna, którą zdefiniowała przynależność do tytułowej „Rzeczpospolitej uczonych”. Wspólnota losu pomiędzy emigracją polską i ukraińską, pomimo różnic narodowych i politycznych, łączyła uczonych dążących do tworzenia mostów dialogu między swoimi narodami. Nawiązanie do dawnej Rzeczypospolitej symbolizowało ideę solidarności i wspólnego dziedzictwa, które intelektualiści ci pragnęli wykorzystać do budowy nowej, bardziej otwartej na współpracę rzeczywistości akademickiej. Ich działalność była odpowiedzią na polityczne podziały wywołane zimną wojną, a także próbą przezwyciężenia historycznych konfliktów poprzez dialog naukowy, który miał być oparty na wzajemnym szacunku i zrozumieniu. Jednym z centralnych wątków książki jest refleksja nad koniecznością przełamania rusocentrycznego spojrzenia, które dominowało w amerykańskiej slawistyce i sowietologii. Publikacja przedstawia prehistorię współczesnych prób „dekolonizacji” myślenia o dziejach Europy Środkowo-Wschodniej, co stało się szczególnie widoczne po rosyjskiej agresji na Ukrainę w 2022 roku. W tej nowej perspektywie coraz częściej dostrzega się potrzebę włączenia ukraińskiej narracji do głównego nurtu badań. Książka jest zatem głosem w debacie nad przekształcaniem zachodniej percepcji Ukrainy i zerwaniem z jej dotychczasowym marginalizowaniem w historiografii Zachodu.

Publikacja składa się z czterech części, które systematycznie przedstawiają rozwój polsko-ukraińskiego dialogu naukowego i jego wkład w powstanie amerykańskich studiów nad Ukrainą. Pierwsza część opisuje klimat polityczny i intelektualny Stanów Zjednoczonych przed 1939 rokiem oraz wstępne próby zainteresowania amerykańskiej Akademii regionem Europy Środkowo-Wschodniej. Druga część poświęcona jest korzeniom dialogu polsko-ukraińskiego, który zainicjowano jeszcze w okresie międzywojennym i kontynuowano w czasie II wojny światowej. Trzecia część opisuje powojenną współpracę emigracyjnych uczonych, a szczególny nacisk kładzie na lata zimnej wojny i powstanie kluczowych instytucji akademickich. Ostatnia, czwarta część, skupia się na powstaniu Ukraińskiego Instytutu Naukowego na Uniwersytecie Harvarda i jego znaczeniu dla rozwoju ukraińskich studiów na Zachodzie.